

Strokovna avtonomija učitelja

1. UVOD

Učitelj predstavlja osrednjo figuro v šoli, saj je neposredni uresničevalec vzgojno-izobraževalnih nalog. Sam se vsakodnevno in neposredno srečuje z učenci, jim podaja znanje, hkrati pa vpliva na oblikovanje učenčeve osebnosti, če se tega zaveda ali ne. Je vez med strokovnimi delavci in učenci. Ob njem se lomijo kopja strokovnih spoznanj na eni strani in potreb učencev na drugi. Pri svojem delu z učenci pa mora postavljati v ospredje stroko. To pomeni, da je od njega odvisna kvaliteta šole.

Na podlagi njegovega položaja v šoli lahko ocenjujemo sam šolski sistem. Vloga in položaj pa sta determinirana s pomočjo različnih relacij, kajti na učitelja vplivajo tako subjektivni kot tudi objektivni dejavniki. Ob vsem tem pa ne sme pozabiti, da je njegov dominanten in formalen položaj učitelja.

Učitelj se izkazuje oziroma nastopa v šoli v treh položajih:
učitelj kot uslužbenec
učitelj kot strokovnjak
učitelj kot oseba in osebnost

Vsak od teh položajev je tesno povezan z določeno vrsto odgovornosti (kakšna odgovornost se pojavlja za posameznim položajem, komu je odgovoren in kaj ga veze). Tako ločimo:

- a. kontraktualno ali pogodbeno odgovornost, ki se povezuje z položajem učitelja kot uslužbenca (učitelja veze pogodba, zakonodaja in v skladu s predpisi mora opravljati svoje delo)
- b. profesionalno odgovornost, ki je povezana s položajem učitelja kot strokovnjaka (učitelj je dolžan delati z učenci v skladu s stroko in strokovnimi spoznanji, za svoje delo je odgovoren učiteljskemu zboru, ravnatelju - kot pedagoškemu vodji in navsezadnje svojim sodelavcem iz stroke)
- c. moralno odgovornost (se izraza predvsem v neposrednem odnosu do staršev in podrejenih - učencev, nad katerimi ima po eni strani moč - vertikala, po drugi pa prihaja z učencem v odnos, kot človek s človekom - horizontala)

Pri delu učitelja lahko zasledimo v vsakem trenutku vse tri položaje. Toda specifična učna situacija definira dominantnost posameznega položaja. Tako je potrebno med temi položaji najti ustrezno usklajenost, kajti razbitje le te vodi v razdvojenost učitelja in njegovega dela.

2. UČITELJ KOT USLUŽBENEC

Družba izkazuje močno željo po kontroliranju izobraževanja otrok. Ustvarila je šole, z željo, da bi podajala kulturno dediščino predhodnih rodov. Skuša zagotoviti pri otroku večšine, poglede in znanja, ki je potrebno za to, da je nekdo "ustrezen" državljan. Hkrati pa skuša pripraviti otroke za njihovo spoznanje odgovornosti pri delu in družbenih vlogah. Šole so družbeni zavodi, financirane in regulirane, da bi izpolnjevale družbene namene.

Družba ima vrednote, standarde obnašanja in poglede, ki jih šola mora prenesti otrokom. Ti standardi so se ustvarjali skozi dolgo periodo časa in predstavljajo našo sedanjo kulturo. Šole niso in verjetno tudi ne bodo namenjene za poučevanje učencev v antidružbeni ali nemoralni ideji obnašanja. Navsezadnje jim družba niti ne bo tega dovolila. učiteljem je dan položaj zaupanja s strani družbe, za razvoj mladine v produktivne, pozitivne in sodelujoče državljane. Manjšina učiteljev, ki izrablja svoj položaj za uničenje družbenih vrednot, izgublja zaupanje družbe. Zaupanje se zagotovo najhitreje skrha z inkorporiranjem negativizma, nihilizma ali cinizma v šolske klopi. V tem primeru si družba oziroma država prilašča pravico omejiti, zavreči ali odstaviti od poučevanja tiste, ki škodijo družbenim interesom.

S strani družbe morajo šole izražati in uveljavljati vrednote skupnosti. Učenci predstavljajo zelo "gnetljivo" skupino ljudi, kar velja še posebej za učence nižjih razredov. učitelji se morajo zavedati, da imajo izjemno moč oblikovanja idej in obnašanja mladih ljudi. Prav tako so oni tisti, ki so odgovorni za to, da je kultura skupnosti pravilno prenesena. Mo

in prenosna zmogljivost poučevanja zavezujeta k resni odgovornosti tiste, ki se za ta poklic odločajo. učiteljem je podeljena njihova avtoriteta iz tradicionalne predpostavke, da sluzijo kot posredniki za skupnost. Zato si družba prizadeva, da učitelji, katerih vrednote niso identične družbenim, ne bi smeli imeti pravice prenašanja svojih osebnih pogledov na mlade. Poučevanje, ki izpodbija mesto socialnih vrednot, po mnenju zagovornikov tega položaja učitelja, nima mesta v šoli in je to tudi vzrok za neodobravanje in odpustitev.

Šola kot institucija vsebuje torej pri svojem delovanju vrsto pravil in predpisov, ki jih morajo upoštevati vsi, ki se na kakršenkoli način vključujejo vanjo. To še posebej velja za učitelja, ki mora ob tem upoštevati še predpise, ki ga obvezujejo s podpisom pogodbe o delovnem razmerju. Položaj učitelja in njegove naloge v tem primeru se determinirajo na podlagi ciljev vzgoje, vrste šole in sistema upravljanja s šolo. Naloge predstavljajo standard, ki ga morajo upoštevati tako šole kot tudi učitelji, hkrati pa omogočajo, da šolski sistem ne zaide v anarhijo. Pri tem je nujno potrebna šolska upravna struktura, ki ugotavlja identičnost dela učitelja z določenimi predpisi. Ob morebitnih odmikih pa ga mora usmeriti na pravi tir. Ravno to pa pogojuje dejstvo, da upravni aparat države v tem primeru potrebuje bistveno boljše poznavalce zakonov kot pa pedagoške strokovnjake.

Poizkuse absolutiziranja tega vidika je moč opaziti v socialno determiniranih šolskih sistemih, ki so po svojem načinu vodenja in upravljanja avtoritarni. V teh sistemih prevladuje upravni vidik usmerjanja, kontrole in ocenjevanja učiteljevega dela. Tako se vloga učitelja prelevi v uslužbenca, ki je podrejen oblasti in opravlja naročila, ki prihajajo v pisni ali ustni obliki z "vrha". V primeru, da se učitelj odmika od predpisanih nalog, je kazensko odgovoren in se pogosto pojavijo sankcije. učitelju ob tem ne pomaga upiranje na neke tehtne razloge za tovrstna dejanja, kajti nadzor je osredotočen zgolj na ugotovljeno situacijo v danem trenutku.

Naslednje vprašanje, ki se pojavlja ob tem, je vprašanje nadzora izobraževanja in s tem tudi šole. Le tega lahko zagotovo razdelimo med centralno in lokalno oblast. Oba sta del družbenega sistema, ki sluzita volivcem in sta njim politično odgovorna. Na šolo vplivajo tako, da kontrolirajo informacije in izobraževanje učiteljev z raziskavami, izdajanjem knjig in drugih materialov. Naslonitev na izobraževani sistem v Veliki Britaniji nam zelo natančno prikazuje delitev centralne oblasti na: člane parlamenta, DES (Department of Education and

Science - Oddelek za izobraževanje in znanost) in HMI (Her Majesty's Inspectorate - Inšpektorat Njenega Veličanstva). Sami člani parlamenta prihajajo vanj z oblikovanim mnenjem o izobraževanju, ki je tesno povezano s politično stranko, ki ji pripadajo. Na podlagi mnenja strank skušajo oblikovati cilje in sredstva, ki bi jim lahko koristila. DES predstavlja administrativno roko centralne oblasti, hkrati pa so rezultati njihovega dela zakonski okvirji znotraj katerega delujejo lokalne oblasti in šole. Sestavljajo jo civilni uslužbenci, o katerih bi lahko na prvi pogled trdili, da so popolni laiki, toda njihovo delo v tem organu je tako dolgotrajno, da si uspejo pridobiti vrsto izkušenj. O pedagoških vprašanjih pa se učitelji lahko naslonijo na HMI, čigar profesionalna vloga sega na področje zakonodaje. V tem telesu so prisotni strokovnjaki iz področja pedagogike. Lokalna oblast ima enake funkcije kot centralna oblast, kar pomeni, da vključuje politične, administrativne in profesionalne elemente na lokalnem nivoju. Delijo se na: lokalne svetnike, inšpektorje in uslužbence LEA (Local Education Authority - Lokalna izobraževalna oblast). Naloga uslužbencev LEA je predvsem izpolnjevanje predpisanih nalog, interpretiranje predpisov in zakonov centralne oblasti. Pri svojem delu so odgovorni politikom (lokalnim svetnikom). Inšpektorji so po funkcijah identični s HMI na centralni ravni, kar pomeni, da gre za strokovnjake s pedagogike. Predstavljajo pa vmesno vez med administratorji in šolo.

Sistem, ki favorizira tak položaj učitelja, izhaja iz filozofije enakosti vzgoje in izobraževanja. Kar pomeni, da je potrebno za izenačevanje učencev v znanju in sposobnostih, zagotoviti vsem učiteljem iste vrste šole, pogoje za izvedbo enakih metod, oblik, nalog in ciljev učnega dela. To pa je moč izvesti le s pomočjo natančno predpisanega nacionalnega kurikulumuma. Tako interpretiran kurikulum lahko pojmuje kot "socialni imperativ", ki zagovarja stališče, da naj bi to, kar se poučuje v šolah, odražalo potrebe družbe v celoti. Pojavlja se kot uporaben instrument, ki bi naj zadovoljeval družbene zahteve. V ekstremni obliki dopušča dokaj malo možnosti za razmišljanje in odstopanje od doktrine, ki jo diktira politična oblast države. Ta sistem skuša držati učitelja na distanci do učencev. Pristaši tega sistema menijo, da bi pretirana orientiranost na otroka pomenila odmik od socialne orientiranosti. V tej smeri se torej preprečuje tako možnost individualnosti šole kot tudi učiteljev. Tako se učitelju, ki nima možnosti odločanja o lastnem delu, odvzame velik kos odgovornosti, ki pa je prenešana na višjo stopnico v tovrstni hierarhiji, predvsem na "kreatorje" kurikulumuma. Rezultati njihovega dela pa pogojujejo uniformiranost.

Tak sistem pa zagotovo še ne pomeni apriori, da učitelj za svoje delo ni odgovoren. Njegova odgovornost je vezana na uresničevanje zapisanega v različnih zakonikih in predpisih. Prvi v hierarhiji, ki mu je učitelj neposredno odgovoren, je zagotovo ravnatelj. Hkrati pa predstavlja ravnatelj osebo k kateri se učitelj v nerazumevanju predpisov najprej obrne.

Učitelj v takem sistemu ni popolnoma odrinjen od možnosti, pravic in pristojnosti odločanja. Je pa po drugi strani res, da mu je odvzeto mnogo maneverskega prostora na področjih in vprašanjih, kjer bi bila avtonomija učitelja samoumevna. Nezaželeno je na primer, da bi učitelj sam iskal inovacije in eksperimentiral. učitelju se utemeljeno prikazuje mnenje, da je zaupanje s strani oblasti omejeno na najnižjo možno raven. Z upravnega in administrativnega vidika je mnogo enostavneje in zanesljiveje, če učitelj naloge uresničuje v klasičnih, standardnih in za izvedbo najenostavnejših okvirjih dela.

Če pa se predpisi in z njimi nacionalni kurikulum obravnava kot okvir, v katerega je potrebno vnesti še mnoge podrobnosti, potem imajo učitelji kljub povečani centralni kontroli še vedno precejšnjo mero svobode, da razvijajo vsebino kurikulumuma in izberejo način poučevanja. V tem primeru je potrebno vzpostaviti ravnotežje med avtonomijo in potrebo po doseganju uspehov, ki se dajo meriti z določenimi standardnimi nalogami.

3. UČITELJ KOT STROKOVNJAK

Družba, ki zeli biti svobodna, mora v prvi vrsti omogočati učiteljem in šolam, da se počutijo svobodne. Ravno z decentralizacijo države in možnostjo individualnega razvoja šole se daje za to primerne pogoje. Za razliko od položaja učitelja kot uslužbenca se učitelj kot strokovnjak ravna pri delu po strokovnih spoznanjih. Pri tovrstni obliki učiteljevega dela prihajajo na površje pedagoška, psihološka, didaktična, metodična in strokovno predmetna spoznanja, ki se jim prilagaja upravni vidik. To pa zahteva, da se naslanja na različnost ravnanj. Uniformiranost učiteljevega dela je temu vidiku tuja. učitelj skuša svoj način dela čimbolj približati tako željam, potrebam, sposobnostim in osebnostnim lastnostim učencev kot tudi specifičnosti šolske situacije. Da bi se učitelj približal zelenemu cilju, je v prvi vrsti potrebno, da identificira posebnosti učne situacije, ki jih strokovno obdela. Strokovni vidik torej zahteva analizo situacije. učitelj mora biti vedno na tekočem o snovi in o spreminjanju šolske situacije. Potrebna je torej vsestranska ocena stvari in na podlagi tega podano strokovno mnenje. Ravno ti razlogi pa določajo posebnosti avtonomije učitelja, njegove pravice in dolžnosti. Prvi pogoj, ki je neobhodno potreben, da se avtonomija učitelja lahko sploh razvije, je zaupanje v njegove sposobnosti, osebnostne kvalitete. To pa pomeni, da se lahko učitelju prepusti odločanje o vseh tistih stvareh, ki ne rušijo bistvenih načel enotnosti šolskega sistema.

Po drugi strani pa so učitelji skušali ravno pod krinko akademske svobode, namerno izpodbijati tradicionalne vrednote in tudi skrivati neodgovorno poučevanje. Pri tem se moramo zavedati, da sta akademska in učiteljska svoboda dokaj različna pojma. Akademska svoboda je v osnovi namenjena za dajanje omejene zaščite znanstvenikom na univerzitetne ravni, ki so strokovnjaki na njihovih področjih, zato bi bilo napak uporabljati isti koncept tudi za predavatelje pod fakultetno ravnijo. Torej lahko trdim, da učiteljeva svoboda ni neomejena in brez obveznosti. Nobenega dvoma pa ni, da si učitelji zaslužijo spoštovanje in nekaj svobode za določitev načina poučevanja, seveda v mejah lastne odgovornosti. Zato se učiteljeva svoboda mora razlikovati od akademske svobode, ki je namenjena znanstvenikom, za zaščito njihovih pravic pri prikazu rezultatov njihovih raziskav.

V ameriški družbi je učiteljeva svoboda zaščiten s tradicijo skupnosti in ustavno pravico svobode govora. Zagovorniki prvega položaja učitelja so mnenja, da ameriška ustavna pravica svobode govora velja za vse državljane enako. To pomeni, da je le ta več kot zadostna za učitelje. V primeru odmika od tega morajo učitelji temu primerno sprejeti konsekvence. učitelji imajo torej pravico do izražanja svojih pogledov. Vendarle pa to ne pomeni, da je učiteljeva služba bolj varna kot služba nekoga, ki dela v privatni firmi in daje nasprotujoče se informacije v javnosti. Vsak, ki ima željo po javnem izražanju, se mora zavedati tveganosti, ki jo ta prinaša. učitelji se morajo še bolj kot ostali prebivalci zavedati odgovornosti, ki jo prinaša javna razprava. Podžigajoči komentarji lahko pripeljejo do javnega nasilja nad učiteljem. Šolski učitelji naj ne pričakujejo zagotovljene službe, če dajejo izjave proti šoli, skupnosti ali svojemu narodu. Prav tako ne smejo pričakovati zaščite svoje službe, če uporabljajo propagando v učilnici ali pa uporabljajo netopne ali provokativne materiale za poučevanje učencev.

Privatne šole v Združenih državah Amerike lahko pričakujejo od svojih učiteljev večje prilagajanje šolskim in starševskim vrednotam, kajti šole lahko učitelje hitreje odpuščajo iz službe kot bi se to zgodilo v državi. Javne šole imajo nekaj omejitev zaradi tega zakona, toda morale bi biti bolj agresivne pri izključevanju neizobraženih učiteljev. Vsak izobraževalni odbor šole ima odgovornost, da zagotovi otrokom informacijo, večšine in niz socialnih vrednot ter moralne osveščenosti, ki ojačajo družbo. Ta odgovornost se ne sme prekiniti pri učiteljih, ki predstavljajo vmesno fazo med odborom in samimi učenci.

Učenci so skupina oseb na katero lahko učitelj prenaša svoje vrednote in napetosti. Učenci v starostnem obdobju otroštva in mladostništva še niso osebnostno zreli. Veliko lažje se da vplivati na njih, kot na tipične odrasle in so lahek zalogaj za manipulativnega učitelja. Kljub temu pa mnogo učiteljev pričakuje, da bodo njihova delovna mesta zagotovljena, ne glede na to, kar povedo ali delajo v javnosti ali učilnici. Tako gledanje na akademsko svobodo jo predstavlja kot pooblastilo in ne svobodo.

Vsakemu, ki podpira svobodno družbo, se zdi samoumevno, da je potrebno podpirati akademsko svobodo šolskih učiteljev in njihovih učencev. Nadaljevanje razvoja demokracije zahteva nadaljnjo razširitev akademske svobode v šolah, tako za učitelje kot tudi za učence. Ob tem se mi pojavlja vprašanje: kdo bi pa sploh lahko bil proti akademski svobodi v obdobju demokratičnega razvoja družbe.

Razne grožnje in pritiski s strani administracije, staršev, posebnih interesnih skupin in nasprotnikov učiteljev lahko omejijo to zahtevo po svobodi idej. Bojkot in posmeh se prav tako lahko pričakuje pri učitelju, ki izpolnjuje to odgovornost. Pogled nad zgodovino šolstva nam prikazuje, da so učitelji včasih bili ob službo ravno zaradi stvari, ki bi jih vsa družba morala sprejemati kot napredne. Vsi ti naporji za omejevanje akademske svobode učiteljev in študentov so šolam naložili nekatere oblike cenzure. To nam natančno prikazuje skupina "Ljudje za ameriški način", ki objavlja letno poročilo o dosežkih cenzuriranja na šolah in v knjižnicah. Kljub temu, da ta skupina ne more objaviti natančnih podatkov, kajti nekatere šole in knjižnice jim jih nočejo poslati, navaja njihovo najnovejše poročilo porast kršitev cenzure. S tem pa se, tako v javnosti kot tudi znotraj oblasti, pojavljajo ostrejši napadi na akademsko svobodo. Število napadov na akademsko svobodo se je namreč v ZDA med leti 1982 in 1990 podvojilo. Nekatere druge študije prav tako potrjujejo krhkost akademske svobode na šolah. Tako same šole nadaljujejo cenzuriranje literature, šolski odbori in administratorji poskušajo širiti svojo kontrolo na materiale z raznimi navodili, sodišča pa izvajajo nekonsistentne odločitve o zaščiti učiteljske svobode. Vsakemu učitelju se lahko ob tem povsem opravičeno pojavlja vprašanje, ali se splača trud, da bi zagovarjali akademsko svobodo ob neprekinjenem napadanju učiteljev in šol s cenzuro in političnim omejevanjem.

Samo avtonomijo učitelja tako določajo naslednji dejavniki: stopnja decentralizacije in demokratizacije šol, organiziranosti režima šolskega dela v konkretnih šolskih pogojih in navsezadnje tudi ravnateljev načina dela. učitelj, ki ima relativno visoko stopnjo avtonomnosti, je svoboden pri izbiri metod, oblik in sredstev vzgojno-izobraževalnega dela, hkrati pa lahko učencu nudi večjo možnost participacije pri izbiri in načrtovanju vsebine pouka. Hkrati pa se mora učitelj zavedati, da je svoboda tudi v tem primeru omejena, saj je učitelj za svoje delo odgovoren. Odgovornost, ki se pojavlja v tem primeru, pa ima drugačno smer kot pri položaju učitelja kot uslužbenca. Če je kot uslužbenec odgovoren nadrejenim in ni odgovoren za napake v programu, potem je učitelj kot strokovnjak odgovoren strokovnim organom, institucijam in kolegom, ob tem pa se pojavlja odgovornost za samo kvaliteto programov. Odgovarjati mora tako za samo znanje učencev kot tudi za njihovo motivacijo, uporabljene metode in oblike dela. Vse to pa lahko večkrat pogojuje odmik učitelja od zelje po avtonomnosti.

Pri razlagi uvajanja inovacij v šolski sistem, kjer je dominanten položaj učitelja kot uslužbenca, sem omenjal, da je za pripravljanje inovacij odgovoren strokovni "vrh" v hierarhiji šolskega sistema. Pri učitelju, ki je v prvi vrsti strokovnjak, pa se pojavlja možnost, da tudi sam uvaja določene novitete v šolsko delo. Da bi mu to uspelo pa je nujno potrebna njegova avtonomija. Pri tem se lahko naslanja na supervizorja, s katerim je v kolegialnem odnosu. Supervizor predstavlja osebo s strokovno avtoriteto, ima ugled, znanje in je ekspert. Njegova naloga je predvsem usmerjena v uvid strokovnega dela učitelja. S svojimi priporočili lahko usmerja in spreminja učiteljevo delo. Ali se bo delo v razredu res spremenilo, pa navsezadnje ostaja v rokah učitelja, ki nosi vso odgovornost za delo z učenci. Razen stalne

pomoči supervizorja (tudi šolskega pedagoga ali ravnatelja) pri strokovnih vprašanjih in avtonomije, je nujno potrebna za uvajanje inovacij ustrezna učiteljeva izobrazba in usposobljenost, materialni pogoji in navsezadnje tudi ustrezno nagrajevanje. Učni proces je sestavljen iz določenih etap, ki jih lahko razdelimo na pripravljane učne snovi, predavanje, preverjanje in ocenjevanje. Ob teh etapah pa se pojavlja vprašanje učiteljeve avtonomije. Gre za vprašanje: ali naj bo učitelj usposobljen tudi za programiranje ali ne. Če definiram, v tem primeru, avtonomijo v širšem pomenu besede, kot priložnost učitelja, da lahko sam pripravlja učni program, potem je pri svojem delu bistveno bolj odgovoren. Hkrati pa se pojavlja vprašanje smiselnosti in ekonomičnosti takega dela. V primeru, da dela vsak učitelj svoj program, je na eni strani teko ugotoviti v znanju učencev neko skupno rdečo nit. Po drugi strani pa učitelji porabijo mnogo nepotrebne energije in časa za izdelavo svojega programa, hkrati pa jim je potrebno dati bistveno več znanja.

Raziskave med učitelji nam prikazujejo, da povečevanje usposabljanja učiteljev o izdelavi programa vpliva obratno sorazmerno na znanje realizacije tega programa. Ob tem pa sta še pomembna dva bistvena razloga, ki govorita bolj v prid usposabljanja učitelja za realizacijo programa, kot pa programiranju in realizaciji. To sta: pomanjkanje usposobljenosti učiteljev za evaluacijo (ob tem tudi slaba opremljenost šole za tovrstno delo) in mnogi učitelji se niti ne želijo usposabljeti v programiranju (manj prostega časa, večja odgovornost...). Tako bi bil dober učitelj tisti, ki bi vedel od zunaj posredovani načrt prilagoditi specifičnim potrebam in ga temu primerno realizirati.

Samo strokovno avtonomijo zagotovo ne gre absolutizirati. Kajti to bi lahko privedlo v nekontroliranje dela učitelja, hkrati pa bi se teko našel skupni imenovalec v znanju učencev, kajti vsak učenec bi se učil zgolj to kar bi ga zanimalo. Pri reševanju tega problema nam priskoči na pomoč upravni vidik šolskega sistema, ki korigira šolski sistem s splošnimi predpisi. učitelju in šoli je tako potrebno dati proste roke na vseh tistih področjih, kjer ne more priti do rušenja družbenega in šolskega sistema.

4. UČITELJ KOT OSEBA IN OSEBNOST

Idealna družba, kot teoretičen pojem, je sestavljena iz družin, cigar vrednote in vedenje je ekvivalentno željam družbe. Šole morajo torej v tem primeru predstavljati podaljšek teh družin. To je popolnoma drugačen koncept od vsesplošne ideje, da je družba vlada brez obraza ali sestavek posameznikov. Družbene institucije potrjujejo in priznavajo družino, pa čeprav nekatere družine ne izpolnjujejo svoje odgovornosti. Zato zapori, vzgojni domovi, mentalni inštituti, sirotišnice, programi za družine, pobiljševalnice in sodno določene razdvojitve predstavljajo poskus družbe, da bi na ta način izpolnjevali odgovornost, ko to ne uspe družini. Te institucije skušajo opravljati svoje "dobro" delo pri nadomeščanju staršev, toda pri tem imajo velike težave, kajti njihov začetek je rezultat dela staršev, ki na otroka niso vedeli ali mogli vplivati spodbudno. Ti zavodi so lahko v javnosti priznani kot negativni, ker obstajajo zaradi popraviljanja problemov v družini in družbi.

Šole pa so seveda pozitivni socialni zavodi. Namenjene so posebno in predvsem temu, da nadaljujejo razvoj otroka, razširjajoč družinski vpliv k proizvodnji dobrih državljanov za družbo in dobrih članov bodočih družin. Otroci niso v šoli zaradi kazni ali pa zaradi popraviljanja družinske neodgovornosti. Šole obstajajo z namenom, da bi podpirale in širile za družbo "koristne" družine. Zato morajo prav zaradi tega nadaljevati s kulturno dediščino in podajanjem pozitivnih družbenih in družinskih vrednot mladim.

Največja odgovornost učitelja je odgovornost do njegovih učencev. Zaradi učenčeve nezrelosti in neizoblikovane osebnosti skušajo mnoge institucije spoznati učiteljev vpliv na učenca. Zaradi tega je učiteljeva svoboda omejena z odgovornostjo.

učitelji se morajo zavedati, da posedujejo veliko potencialno moč nad življenjem otrok. Moč jemljejo iz zrelosti, fizične velikosti in položaja na katerega so postavljeni s svojo zaposlitvijo. Otrok pa je ranljiv, še posebej, če gre za nekoliko mlajše osebe. Pri oblikovanju in preverjanju idej, pogledov in obnašanju se pogosto otrok obrne k učitelju za nasvet. Sama otrokova narava pogojuje njihovo radovednost in pozitivnost, toda pri mlajših otrocih pogosto opazimo, da še niso popolnoma razvili razlikovanja med dobrim in slabim, pravilnim in nepravilnim. Dosti tistega, kar niso uspeli starši predati svojim otrokom pred šolanjem, je predano učiteljem v obdobju šolanja. učitelji so odgovorni nadaljevati z moralno in etično vzgojo, ki so jo starši zaceli. Kot dodatek pa morajo učitelji razviti navade duha pri učencih, ki pomagajo pridobiti znanje in cenjenje jezika, zgodovine, znanosti in umetnosti njegove družbe.

Šole imajo tudi posebno obvezo biti dovzetne do starševskih skrbi za njihove otroke. To je tudi vzrok, ki stoji za zakonskimi koncepti, ki učitelje upošteva kot druge starše. Ta koncept, ki ima globoke družbene in zakonske korenine. učitelja in njegova dejanja ščiti discipliniranje učenca in ocenjevalne procedure. To pa zahteva od učitelja občutljivost pri interesu staršev do pouka in dela z njihovimi otroci.

Starševske pravice in odgovornosti se začnejo ob samem rojstvu otroka, če ne že prej in veljajo vse do odraslosti. Starši ponavadi ne jemljejo teh obveznosti zgolj le kot tehnične zahtevke. Skrbni starši čutijo čustveno predanost do otroka, ki zagotovo presega zgolj zakonska in družbena pričakovanja. Starši Elijo in pričakujejo najboljše za svoje otroke. učitelji, ki stojijo na mestu staršev, prevzemajo podobno odgovornost za otrokov razvoj in zaščito. Čeprav učitelji nimajo popolnoma iste odgovornosti pri skrbi za otroke kot starši, pa imajo vendarle, ob varnem in zdravem okolju razreda, še moralne, etične in zakonske obveznosti. Ob vsem tem pa je njihova naloga še skrb za formalno izobraževalne. Otroke morajo naučiti znanja in veščin, da bi se ti lažje znašli v družbi.

Učitelji pa zagotovo ne morejo imeti dovoljenja za vsakršno delo z učenci, naj gre za fizično ali mentalno. Nihče se dandanes ne bi strinjal s fizičnim kaznovanjem otroka, čeprav bi bila potrebna določena in omejena fizična kontrola otrok, da bi se zadržalo ustrezno vzdušje pouka. Povsem opravičeno je, da lahko učitelji zahtevajo od otrok, da ostanejo sede na svojih mestih, da zamenjajo sedež, grejo v pisarno ali pa da se zvrstijo za kako dejavnost. učiteljem pa je strogo prepovedano udarjanje učencev. Dober učitelj nikoli ne bi posegel po takem dejanju, kajti to je izven standardov profesionalnega poučevanja. Mentalna zloraba se prav tako mora obsoditi, čeprav je to dosti težje odkriti, kajti "modrice" pri mentalnem zlorabljanju niso tako vidne kot pri fizičnem. To pa niti slučajno ne pomeni, da je tako početje manj škodljivo, tako za učence, starše in navsezadnje tudi za družbo.

Mentalna zloraba se lahko sestoji iz verbalnih napadov na osebo, proti družbenim vrednotam ali obnašanju, ali manipulacije z otrokovim znanjem proti staršem ali moralnostjo. Starši imajo pravico zahtevati, da se to ne zgodi njihovim otrokom, toda včasih se niti ne zavedajo tega, dokler škoda ni že opazna. Tako imajo pravico nadzorovati, kaj se njihovi otroci učijo in tudi poklicati šolo na odgovornost ob ugotovitvi odmikov od zastavljenega ter tako pravočasno skušajo zaustaviti morebitno nastalo škodo.

Kot sem že poudaril, je šola družbena institucija, ki je namenjena otrokom zato, da se seznanijo z znanstvenimi spoznanji prejšnjih generacij, po drugi strani pa je potrebno otroke navajati tudi na to, da naredijo od trenutnega stanja korak naprej. Glede na vse pravkar povedano, je naloga učitelja podrediti se učencu in dati vse od sebe, da učenec do popolnosti razvoje svoje potenciale. Toda tak pogled je nekoliko poenostavljen. učitelj je navsezadnje tudi oseba in osebnost. Za ta poklic se je odločil na podlagi določenih vzgibov. učitelj ne

prihaja v šolo zgolj z znanjem, ki se je oblikovalo v času njegovega dolgoletnega šolanja, pač pa tudi z določenimi vrednotami, potrebami in navsezadnje tudi s predsodki. Od šole pričakuje, da mu bo nudila določeno možnost participacije, kajti to je edini pogoj da postane del nje in realizira svoje želje. Hkrati pa je to način, ki omogoča boljše in uspešnejše delo. Šola, ki se odmika od učitelja in mu ne zaupa, ne vzpodbuja njegove motivacije za delo. Glede na dejstvo, da je učitelj prvi in edini, ki se neposredno srečuje z učencem v šoli in prevzema nase vso odgovornost za njegov razvoj, je vsako potlačevanje želja učiteljev odklik od uspešne šole.

Večina staršev tako pričakuje, da dobiva sproti informacije o šolski politiki in metodah dela. Hkrati morajo imeti možnost spraševanja in tudi izražanja svojih dvomov, zagotovilo, da bodo o problemih pravočasno obveščeni in motivirani za pomoč ter to, da imajo možnost priti v šolo s svojimi skrbmi.

Če sta učitelj in starši v odnosu kot ponudba in povpraševanje, kjer imajo starši kot potrošniki pravico izbrati med šolo, potem je logično, da morajo preden se odločijo, v katero šolo bodo otroka vpisali, izvedeti o šoli in tudi učitelju čimveč informacij.

Pogled učitelja, ki ga imam trenutno v percepciji, se neizogibno naslanja na etiko in moralno odgovornost učitelja tako do učenca kot tudi do njegovih staršev. učiteljeva naloga je v prvi vrsti, da spozna, da ima pred sabo ljudi, cigar osebnost je v fazi nenehnega spreminjanja in oblikovanja. Zato je potrebno, da dela v korist učenca in tezi za tem, da ponudi učencu to, kar je v njegovi moči. Po drugi strani pa je odgovoren tudi staršem. Le ti pošljejo svoje otroke v šolo z namenom, da bo le ta nadaljevala tam, kjer so oni "končali".

5. ZAKLJUČEK

Avtonomija učitelja je tesno povezana s samo avtonomijo šole. Slednja bi se naj interpretirala znotraj razmerja z državo, njenimi strukturami oblasti in izvenšolskimi vrednotami in prepričanji. Njeno avtonomnost lahko definiramo kot možnost neoviranega delovanja, v kolikor človeško in strokovno neoporečno opravlja svojo vzgojno-izobraževalno dejavnost. Enako definicijo avtonomnosti lahko uporabimo tudi za učitelja. Da bi bilo to možno izvesti, je potreben odklik od poizkusov povečevanja upravnega vidika. učiteljevo delo je lahko v tem primeru posredovano na vsa tista področja, ki ne rušijo družbenega in šolskega sistema.

Kljub mnogim organizacijam in ustanovam, ki se zanimajo za izobraževalne zadeve, so učitelji končni razsodniki tega, kar se dogaja v njihovih učilnicah. učitelj je torej poglavitni oblikovalec formalne izobrazbe in vzgoje učenca. Pri realizaciji te naloge pa prihaja med nekaterimi učitelji hote ali nehote do zlorabe same avtonomije. Njihovo delo v razredu je naravnano predvsem na to, da skušajo učencem vsiljevati lastne vrednote in poglede. Tovrstno zagovarjanje in absolutiziranje avtonomije zagotovo ni niti primerno niti opravičljivo, kljub mnogim željam učiteljev in njihovih sindikatov.

Čeprav je strokovna avtonomija pogosto po nepotrebnem odrinjena na stranski tir, ni noben trud povezan z njo zastonj. V današnji družbi obstajajo tako demokratični, izobraževalni in profesionalni temeljni pogoji kot tudi družbeni razlogi, ki zahtevajo zaščito in razširitev strokovne avtonomije, predvsem za učitelje, ki so s svojim delom pokazali njeno opravičenost. Strokovna avtonomija je več kot le zakonik, spis in sodna odredba. Morala bi biti osnovno pričakovanje za šole in svobodno družbo, saj predstavlja središčno idejo iz katere izhaja strokovno delo učitelja.

Učitelj mora ostati pri svojem delu v prvi vrsti odgovoren otroku. Kajti sama šola je postavljena zaradi njega in mu mora temu primerno koristiti. S to vrsto odgovornosti je tesno

povezana odgovornost do temeljnih človeških kulturnih meril in vrednot družbe. Toda vse to vendarle ni dovolj. učiteljevo delo mora biti strokovno utemeljeno in neoporečno. Šele vsota vsega tega daje učitelju možnost, da je odgovoren ravnatelju, kot učitelju nadrejenemu pri ugotavljanju ustreznosti ravnanj v skladu s predpisi šole, staršem, ki jim mora zagotavljati, da bo potek njegovega dela identičen tistemu, ki so ga sami načrtali in šolskim oblastem, ki z zakonskimi normativi korigirajo njegovo delo.

Učitelja, ki ga zahteva sodobna družba, odlikujejo lastnosti kot so: usposobljenost za prilagajanje učne snovi in zahtevnosti le te sposobnostmi ravni vsakega učenca, znotraj okvirno postavljenega normativa. Pri svojem delu mora biti prepričan v to kar dela, izogibati se mora tako avtoritarnosti kot tudi grobosti in nasilnosti nad učencem. Svoje poglede naj ne vsiljuje učencem, ampak naj jim daje svobodo pri odločanju o lastnem ravnanju. Dober učitelj pri svojem presojanju izhaja iz tega kar ve in čuti v danem primeru in trenutku, da je najbolj primerno in pravilno.

Avtor: Dejan Hozjan